

БИТНИ АСПЕКТИ ЕДУКАЦИЈЕ У ЛОВСТВУ И ЛОВНОМ ТУРИЗМУ

KEY EDUCATIONAL ASPECTS OF HUNTING AND HUNTING TOURISM

Прентовић, Р.*

Резиме

Ловство и ловни туризам су специфичне привредне делатности засноване на комплексним технологијама. Њихова ефикасност вреднује се строгим тржишним инструментима, те стога претпоставља сталну адаптабилност и готовост за перманентно мењање и унапређивање свих својих сегмената, а посебно ловно-туристичког производа. Ова околност захтева благовремена унапређивања, односно измене технолошких поступака и менаџерско-маркетинских стратегија како би се успешно парирало све амбициознијој, односно референтнијој конкуренцији. Ово, пак, није могуће без остваривања, на савременим научним основама засноване, едукације свих партиципацијената у процесу стварања и конзумирања ловно-туристичког производа.

Кључне речи: Ловство, ловни туризам, едукација

Abstract

Hunting and Hunting Tourism are specific economic activities based on complex technologies. Their efficiency is assessed by strict market instruments, so it presupposes a constant, adaptability and readiness for a permanent change and improvements of all its segments, but with the special emphasis on a hunting tourism product. This situation requires constant improvements, i.e. adjustments of technological processes and managerial and marketing strategies to answer the increasingly ambitious and more competitive market. This, however, is not possible without the realisation of contemporary scientific foundations, education of all the participants in the process of creation and consumption of hunting tourism product.

Key words: hunting, hunting tourism, education

* Проф. др Ристо Прентовић, ПМФ Нови Сад, Департман за географију, туризам и хотелијерство, ван.проф.

Увод

Свака савремена човекова делатност захтева темељну образованост и стручну оспособљеност извршилаца релевантних стручних задатака и послова. То се, свакако, односи и на ловство, као специфични облик привређивања, с једне, и својеврсни вид хоби активности великог броја људи, с друге стране.

Комплексна феноменологија ловства, а у том контексту и ловног туризма, која проистиче, не само из чињенице да у њему, у основи, имамо две категорије партиципијената: професионалне стручне раднике у области ловног привређивања и ловце аматере који су посебно заинтересовани за лов¹ као хоби активност односно главну преокупацију у слободном времену, већ и из разноликости станишних услова дивљачи, односно захтева које исти, у условима савремене урбанизације и техничко-технолошког развоја (а у том контексту и развоја ловствене струке, тј. теорије и праксе), поставља пред продуценте савременог ловно-туристичког производа² посебно сложене задатке. Ово стога, што је технологија формирања ловно-туристичког производа врло комплексна, будући да овај, поред производње, неге и заштите квалитетне ловне дивљачи и адекватних ловних терена (станишта дивљачи, ловишта), обухвата објекте туристичке рецептиве (који су специфични у односу на официјелне објекте смештаја и исхране туриста у већини других селективних облика туризма) и њихове релевантне услуге, као и друге основне и пратеће услуге из домена организације и спровођења туристичког лова³. То нужно захтева да у пружању ловно-туристичких услуга партиципирају бројни стручни професионални кадрови не само из области ловног привређивања, већ и туристички, угоститељски (хотелијери, ресторатери и сл.), саобраћајни, занатски и други посленици, са респектабилном стручном едукованашћу, односно оспособљеношћу за успешно извршавање комплексних деликатних послова и задатака из области ловног туризма. Ове околности за импликацију имају неопходност образовања кадрова различитих стручних профила и степена стручне оспособљености. Оспособљавање⁴ у ловству је, дакле, својеврсно стручно образовање.

Полазне основе едукације у ловству

При кондибирању савременог стручног образовања, односно оспособљавања, у свакој делатности ваља полазити од неколико битних претпоставки и то: стандарда (стручно-професионалних) дате делатности; структуре (полне и узрастне) учесника дате области стручног образовања; потреба, интереса и могућности друштва (државе) у датој области, тј. делатности и др. Ове претпоставке нужно детерминишу модел односно систем образовања (оспособљавања) у датој

¹ Лов је рекреативна хоби активност са елементима спортског надметања једног броја људи (ловаца) мотивисана њиховом снажном потребом за ловљењем (одстрелом и хватањем) дивљачи ради доживљавања својеврсног задовољства и ужитка, као и прибављања одређене економске користи од (ловљењем) добијеног меса, кожа, трофеја и других делова дивљачи. Лов је, истовремено, и својеврстан витешки чин, односно етички однос према дивљачи, који се манифестује кроз бригу о њој и настојање да се ловљеној дивљачи нанесе што мање бола и патње. (Основи ловства, стр. 36)

² О ловнотуристичком производу, детаљније се разматра у истоименом нашем раду, часопис "Туризам", бр. 9, стр. 161-163.

³ О организацији и спровођењу туристичког лова детаљније се разматра у нашем раду "Ловни туризам", стр. 177-192.

⁴ Оспособљавање за рад (у ловству) је "процес развијања потенцијалних способности човека, који се састоји од школског образовања и практичне обуке (помагања другом у овладавању практичним професионалним знањима, вештинама и навикама, прим. Р.П.). Трајање и обим образовања и обуке зависе од врсте посла који ће се обављати". (Педагошки лексикон, стр. 349).

области (делатности), што се односи и на делатност ловства, односно ловног туризма. Осим тога, едукација у области ловства заснива се превасходно на следећим премисама: 1) Будући да је дивљач саставни део различитих и врло комплексних екосистема на планети Земљи, то су проучавања (а тиме и стечена знања) парцијална и недовољна уколико се не сагледају целина, сложени односи и утицаји између битних компонената датих екосистема. 2) Будући да станишта дивљачи (потенцијална и реална ловишта), по правилу, служе односно представљају објекте за одвијање и других људских активности, то гајење, заштита и коришћење дивљачи, као један од видова коришћења екосистема, мора бити усклађено са осталим видовима коришћења. То се оптимално може остварити ако сви видови коришћења потенцијала природних екосистема, у стручном и организационом погледу, чине јединствену целину. (Велика илустрована енциклопедија ловства, II том, стр. 301). Ова полазишта у процесу едукације у ловству треба непрекидно да представљају главне идеје водиле и руководства не само за сазнајну активност, већ и за мењање и унапређивање праксе ловства и ловног туризма.

Професионално-стручни стандарди ловства и ловног туризма

Делатности ловства и ловног туризма су вишеслојне и вишезначне, а у основи се могу поделити на две основне категорије и то: ловци волонтери (аматери), као основни корисници (потрошачи) ловственог, односно ловно-туристичког производа и професионално-стручни радници (кадрови) у ловном привређивању (па и у ловном туризму, између осталог).

Захтеви за едукацију ловаца

Ловац је пунолетно лице које испуњава законом и другим нормативним актима прописане услове за удруживање у ловачку организацију ради остваривања својих склоности, односно потреба за ловљењем дивљачи и другим активностима у ловним просторима (ловиштима). Да би остварио право на лов ловац треба да познаје и извршава своје обавезе и да овлада вештином лова. Испуњавање овог услова претпоставља солидну оспособљеност сваког потенцијалног ловаца. Ово стога што он треба да учествује у газдовању (узгој, заштита и коришћење) природним богатством од општег интереса (а то је, пре свега, дивљач, али ту су и њена станишта) с једне, и да у лову користи различита техничка средства, а посебно ловачко оружје знатне ватрене (а тиме и убитачне) моћи, с друге стране.

Оспособљеност ловаца, сходно напред истакнутом, треба да за претпоставку има стицање релевантних знања, вештина и навика које се односе на:

- познавање законских прописа у области ловства и статутарних прописа ловачких организација, као и доследно придржавање истих у свом понашању у лову;
- усвојеност норми ловачке етике, понашање у складу са истима и позитивним (афирмисаним, односно општеприхваћеним) ловачким обичајима;
- познавање основа биологије, гајења и заштите дивљачи;
- оспособљеност за правилну и ефикасну употребу ловачког оружја, муниције и друге ловачке опреме;
- познавање начина (техника) лова и успешно извршавање свих ловних активности;
- оспособљеност за боравак и преживљавање у природи у свим околностима и др.

Едукација ловаца

Усвајање, односно стицање, напред назначених знања, вештина и навика, односно видова ловачке оспособљености, претпоставља спровођење адекватног образовног процеса који се одвија током читаве ловне активности појединца, и исти, у основи, обухвата две етапе и то: прва етапа иницијалног ловачког оспособљавања, и друга - перманентно усавршавање ловаца током његове целокупне ловне активности.

Иницијално оспособљавање ловаца се спроводи у циљу њиховог припремања за полагање ловачког испита, што се у Србији остварује у складу са “Правилником о програму и условима за полагање ловачког испита”⁵. Слично је и у другим државама бивше Југославије. У складу са овим Правилником право полагања ловачког испита има пунолетни грађанин (држављанин Републике Србије), после оствареног приправничког стажа који траје једну ловну годину, тј. од 01.04. текуће до 31.03. следеће године. Овим испитом се проверава да ли је ловац-приправник стекао знање утврђено образовним програмом, а који према поменутом Правилнику, обухвата следеће тематске области:

- законски и остали прописи из области ловства;
- биологија дивљачи;
- газдовање ловиштем: заштита и гајење дивљачи, уређивање и одржавање ловишта, ловљење и коришћење уловљене дивљачи и њених делова;
- ловачко оружје, муниција, балистика, ловно стрељаштво и опрема;
- мере сигурности, употреба ловачког оружја средстава за лов и прва помоћ у лову;
- лов дивљачи, ловачки трофеји, етика, понашање и обичаји;
- ловна кинологија;
- болести дивљачи и ловачких паса.

Пре полагања ловачког испита, а у току приправничког стажа, ловац-приправник о својим активностима у ловачком удружењу води дневник. У том периоду ловачко удружење, чији је ловац-приправник члан, дужно је да сачини план и програм теоријске и практичне обуке у складу са Правилником прописаним тематским садржајима. С тим у вези, садржаји практичне обуке ловца-приправника садрже следећу тематику:

- изградња и одржавање ловних и ловно-техничких објеката у ловишту;
- зимска прихрана дивљачи;
- утврђивање броја и стања дивљачи у ловишту;
- чување и заштита ловишта;
- подизање ремиза и поља за дивљач;
- обрада дивљачи и припрема трофеја за оцењивање.

Сходно овом правилнику за реализацију теоријске и практичне обуке ловца-приправника одговорни су: инструктор, управник ловишта и “одговарајући предавачи”. Правилник, такође, предвиђа да, као помоћно едукационо средство, сваком кандидату за полагање ловачког испита буде стављен на располагање Приручник за полагање ловачког испита који садржи и образац дневника приправника, а у циљу лакшег стицања знања предвиђеног Правилником.

Инструктор је главно лице задужено за рад са ловцем-приправником. Он, у том контексту, између осталог, оверава дневник ловца-приправника. Управни одбор ловачког удружења, иначе, утврђује списак инструктора који се именују на мандатни период као и управни одбор тог удружења. За инструктора се, према одредбама Правилника, може именовати ловац са најмање **IV степеном шумарске, ветеринарске или пољопривредне струке (сточарски смер)**, и најмање 15 година ловачког стажа, односно **IV степен било које струке и 20 година ловачког стажа**. Радом инструктора координира стручно лице - управник ловишта ловачког удружења у којем се одвија приправнички стаж. Сходно Правилнику један инструктор може бити задужен за рад са највише пет ловаца-приправника.

По завршетку приправничког стажа, инструктор подноси писмени извештај управном одбору ловачког удружења о успеху, који је приправник постигао у обуци за полагање ловачког испита. На основу овог извештаја управни одбор доноси одлуку којом се утврђује да ли је ловац-при-

⁵ Правилник о програму и условима за полагање ловачког испита усвојио је Управни одбор Ловачког савеза Србије на својој седници одржаној дана 26.09.2003, а исти је објављен у гласилу “Ловачке новине”, бр. 10, октобар 2003, стр.4.

правник оспособљен за полагање ловачког испита и о томе благовремено обавештава кандидата. Овај, у року од 15 дана од добијања одлуке управног одбора, којом је утврђено да је “оспособљен за полагање ловачког испита”, подноси писмену пријаву за полагање тог испита.

Према одредбама поменутог Правилника, ловачки испит се полаже усмено пред Већем Комисије за полагање ловачког испита од три члана, које решењем образује председник Ловачког савеза Србије. Председник Већа Комисије за полагање ловачког испита, који је, сходно одредбама Правилника обавезно члан Комисије за полагање ловачког испита Ловачког савеза Србије, одговоран је за регуларност спровођења испита. У циљу обезбеђивања пуне регуларности ловачког испита, пре почетка истог утврђује се идентитет кандидата (посредством личне карте, пасоша или возачке дозволе), а у току његовог спровођења води се записник који садржи: датум и место одржавања испита, податке о сваком кандидату који је полагао испит (име и презиме, матични број, место рођења, занимање, назив ловачког удружења из којег је упућен на полагање и број ловне карте), податак који пут излази на испит, оцену сваког кандидата и рубрику за уписивање броја издате дипломе. Осим тога, ловачко удружење води матичну књигу о полагању ловачког испита, а стручна служба Ловачког савеза евиденцију о положеним ловачким испитима и о издатим дипломама о положеном испиту, које (свака понаособ) морају бити нумерисане. Ова процедура је битна, јер положени ловачки испит је “потврда нивоа стручне оспособљености члана (ловачке организације, прим. Р.П.) и извесна гаранција да је ловац обучен у руковању ловачким оружјем, којим се у ловишту могу угрозити животи других лица”. (Велика илустрована енциклопедија ловства, II том, стр. 303).

Кандидат који не положи ловачки испит, сходно одредбама Правилника, задржава дневник приправника до поновног полагања испита. Након положеног испита дневник се похрањује у архиву ловачког удружења. Кандидат, који након другог покушаја не положи ловачки испит, губи статус приправника, а право да поново поднесе захтев за стицање тог статуса, има по истеку једне године од другог неуспешног полагања испита. Потом се понавља процедура припреме кандидата за полагање ловачког испита.

Упоређивањем садашње са нормативном регулативом и праксом спровођења припрема за полагање ловачког испита и полагања истог у периоду до распада бивше СФРЈ, може се констатовати да није дошло до битнијег осавременавања и унапређивања ове врло значајне, комплексне и деликатне едукативне активности. Наиме, позитивне карактеристике овог модела иницијалног оспособљавања ловаца састоје се у следећем: утврђени су оквирни тематски садржаји теоријске и практичне едукације и прописана је процедура спровођења контроле и евидентирања полагања ловачких испита. Нису пројектовани и нормирани други битни сегменти без којих се не може ни замислити сериозна и савремена едукација, па ни иницијално образовање ловаца⁶, тј. њихово оспособљавање за полагање ловачког испита. То су, пре свега: временска димензија едукације, облици и методе образовног рада, извори знања, материјално-техничка база едукације, и др.

Временска димензија се пројектује наставним планом едукације, који представља основни образовни документ којим се утврђују наставни сегменти (предмети или тематске целине садржаја), њихов распоред током трајања образовног процеса и фонд наставних часова за поједине наставне сегменте и целокупну дату врсту образовања. Време предвиђено за образовање детерминише екстензитет (обим) и интензитет (дубину) обраде тематских садржаја. Нерешавање односно непрецизирање временске димензије образовања ставља пред организаторе, извођаче и учеснике едукације многе непознанице, што, у најмању руку, за последицу има разне произвољности, импровизације, волунтаризам.

Утврђени облици и методе образовног рада опредељују примену начина извођења оспособљавања, односно обуке, чиме се одређује који тематски садржаји се изводе путем теоријске наставе (предавања), који посредством практичне обуке (вежби), а који путем самообразовања

⁶ Иницијално образовање ловаца представља њихово почетно оспособљавање за успешно обављање ловне активности. Као такво, исто би било целисходно спроводити по свим андрагошко-дидактичким стандардима који су присутни у институцијама школског система.

учесника едукације. Овај сегмент образовног програма конкретизује се посебним одељком који се обично насловљава као: “методичка упутства или “методичке напомене”. Све то овим Правилником није прецизирано, па је исто остављено у надлежност инструктора, полазника и (евентуално) ангажованих предавача, што у, најбољем случају, има за последицу неуједначеност начина и исхода ове едукативне активности.

Извори знања (наставна средства, уџбеници, приручници и др.) су незамењив сегмент образовне технологије и целисходно је да се исти пропишу одговарајућим нормативним актом, који је саставни односно комплементарни елемент програма едукације. Правилником о програму и условима за полагање ловачког испита, а у складу са утврђеним тематским областима, предвиђа се израда Приручника за полагање ловачког испита који ће садржавати и дневник приправника. Правилником, међутим, нису уређени носиоци и процедура верификације, односно рецензирања овог јединог учила у процесу едукације будућих ловаца. То је лимитирајући чинилац у домену остваривања оптималног миљеа за добијање квалитетног писаног извора знања, који би представљао адекватно учило, пре свега за самообразовни ангажман учесника ове едукације. Осим тога, оваква недореченост, а и недоследност Правилника, ствара могућност за субјективизам, монополизам и друге са њима повезане негативне појаве, које нису својствене, не само ловачкој етици, већ се граниче и са противзаконитим радњама. Овај Правилник, осим тога, не предвиђа употребу осталих расположивих наставних (вербално-текстуална, илустративно-демонстративна експериментално-лабораторијска) и других техничких средстава (оружје, ловачка опрема и сл.) у процесу оспособљавања кандидата за полагање ловачког испита.

Извођачи едукације (наставници, едукатори) су важан и незамењив фактор сваког иницијалног образовања (какво је и оспособљавање кандидата за полагање ловачког испита). Савременог едукатора, осим високе стручне оспособљености, треба да краси завидна општа култура и, пре свега, педагошка (андрагошка) и дидактичко-методичка оспособљеност. А какве стандарде, с тим у вези, пројектује односно нормира Правилник о програму и условима за полагање ловачког испита? Он, наиме, у члану 6. одређује да је за реализацију теоријске и практичне обуке приправника одговоран “инструктор, управник ловишта и одговарајући предавачи”. Као што је напред истакнуто, Правилником су прописани услови за инструктора, али нису и за управника ловишта ловачког удружења, који “радом инструктора координира”. Ови услови нису, такође, прописани за “одговарајуће предаваче” и чланове комисије за полагање ловачког испита!? И ова неодређеност, односно произвољност, такође, у најмању руку, представља потенцијални извор односно узрок неконзистентности, непринципијелности, дилетантизма, волунтаризма, импровизаторства и других непожељних појава које у питање доводе квалитет и пожељни исход ове врло значајне, сложене, и надамце, деликатне области едукације.

Поред напред назначеног, чини се да поменути Правилником ни организација образовања (припремања) кандидата за полагање ловачког испита није на адекватан начин постављена. Осим што утврђује начин именовања и “мандатни период” инструктора, као и одредбу да “један инструктор може бити задужен за рад са највише 5 приправника”, овај Правилник не уређује основне елементе организације образовног процеса, а пре свега:

- а) видове едукације, тј. које тематске области теоријске и практичне обуке треба остваривати путем образовања у ужем смислу (наставе), а које путем самообразовања кандидата за полагање ловачког испита;
- б) начин структурирања односно димензионарања образовних група како за теоријску, тако и за практичну обуку;
- в) наставне објекте (слушаонице, учионице, вежбаонице, кабинете, полигоне, стрелишта, вежбалишта) за теоријску, односно -практичну наставу;
- г) начине педагошко-андрагошког и дидактичко-методичког оспособљавања и перманентног усавршавања извођача едукације за припремање кандидата за полагање ловачког испита.

Иначе, сама интенција напред анализираних правилника је проблематична, јер иста има ограничен и чисто прагматичан циљ - полагање ловачког испита, а ради обезбеђивања закон-

ског права на лов дивљачи, што је уређено чланом 41. Закона о ловству (“Службени гласник РС”, бр. 39/93). Прагматичан циљ, тј. обезбеђивање адекватне масовности и ефикасне обновљивости чланства ловачке организације, чини се да је био опредељујући и код конципирања актуелног Приручника за полагање ловачког испита, у коме је буквално дат списак питања са тачним одговорима на иста, чије је акцептирање до нивоа просте репродукције довољно да се кандидат оцени оценом “положио”, а уколико на испиту није успео да да тачно формулисани одговор исти се оцењује оценом “није положио”. Овакав модел припрема и постављени критеријуми за полагање ловачког испита не делују у довољној мери подстицајно, јер не стимулишу кандидате за остваривање максималних резултата у властитој едукацији за будућу ловну праксу, већ их задовољавају минималним постигнућем, тј. учењем програмске фактографије до нивоа просте репродукције, што је најнижи (а применљиво дискутабилан) ниво знања⁷, односно оспособљености.

Из свега напред изложеног следи једна битна импликација, а то је неопходност осавремењавања праксе едукације будућих ловаца тако што би, уз примену интердисциплинарног научно заснованог поступка, био конципиран релевантан модел иницијалног оспособљавања ловаца-приправника. Најцелисходније је да овај подухват буде остварен у оквиру одговарајућег научно-истраживачког пројекта.

Завршено иницијално образовање за било коју активност (па и за ловну) представља тек нужну елементарну оспособљеност за иоле успешно бављење том активношћу. Стога је нужно даље *перманентно односно доживотно образовање*⁸, или усавршавање за што успешније овладавање свим актуелним и потенцијалним поступцима, радњама и операцијама које ефикасно извршавају дате (дакле и ловне) активности претпоставља. Нужност перманентног ловног образовања, односно усавршавања, проистиче и из околности да се доста убрзано развија техника и технологија лова, ловног туризма и ловства уопште. Стога је и едукацију у ловству и ловном туризму неопходно заснивати на концепту перманентног односно доживотног образовања.

Перманентно образовање је, дакле, образовање које траје непрестано, током целог живота појединца и у функцији је не само професионално-радног оспособљавања, већ и припремања за вршење разних волонтерских или хоби активности, јер “научнотехнолошка револуција, убрзани развој привреде, честе промене процеса и средстава рада, информатизација друштва, бројне друштвене промене итд. присиљавају сваког човека да стално стиче знања, навике и умења, да допуњује, проширује и мења образовање које је стекао у младости” (Педагошки лексикон, стр. 367). Основа перманентног образовања ловаца је, заправо, самообразовање, које представља “образовање које појединац стиче без директне помоћи наставника, инструктора, школе или друге институције. Самообразовањем се стичу нова знања, појединац се усавршава, професионално оспособљава и сл.” (исти извор, стр. 447). За то је ловцима неопходно обезбедити одговарајуће услове да након положеног ловачког испита, самосталним едукативним ангажманом обогаћују своја знања и вештине из домена ловне активности, ловне доктрине и ловачке етике. Нужна претпоставка за то је обезбеђивање актуелне литературе (популарне монографије, периодике, штампу, аудио-видео материјале, интернет презентације и др.) из савремене ловно-стручне тематике, што је унеколико

⁷ Психологија учења идентификује неколико нивоа знања (резултата образовног процеса који обухвата свесно усвојене чињенице, појмове, закључке и генерализације), а пре свега: знање трага или препознавања, знање просте репродукције, знање самосталне репродукције, знање на нивоу примене и креативно (стваралачко) знање.

⁸ Перманентно (доживотно) образовање се дефинише као свеобухватан концепт који укључује формално и неформално учење које се протеже кроз читав живот појединца како би постигао најпотпунији развој у личном, друштвеном и професионалном погледу. Оно покушава да обухвати образовање у његовој целокупности и укључује учење које се одвија код куће, у школи, на радном месту, преко мас-медиа и у различитим организацијама односно асоцијацијама волонтерског рада и хоби-активности (каква је и ловачка организација). У најкраћем, то је целокупан процес васпитања, образовања и самообразовања. Перманентно образовање је, дакле, својеврсна филозофија доживотне едукације, концепција (скуп циљева, принципа, ставова и оријентација) и скуп образовних активности усмерених на образовање човека током његовог активног радног века и даље, све до границе корисног живота.

и данас случај. То, међутим, није довољно, а пре свега, стога што знатан број наслова односно публикација, који су сада на располагању ловцима, нису на нивоу савремених достигнућа у областима андрагогије, дидактике, савремених мултимедијалних технологија и др.

Образовање и стручно усавршавање професионалних кадрова у ловству и ловном туризму

Едукација стручних кадрова за рад у ловству у нашој земљи

Стручни кадрови за рад у ловству образују се у нас у средњим школама шумарске, пољопривредне (сточарски смер) и ветеринарске струке, а сходно Закону о ловству (члан 24) стручне послове гајења заштите и организовања лова дивљачи (па и ловног туризма), поред наведених, могу обављати и лица са најмање **IV степеном биолошке струке**. Међутим, од доношења актуелног Закона о ловству (1993.године) у нашем школском систему се не образује образовни профил биолошке струке IV степена стручне спреме. Ови кадрови IV степена стручне спреме обављају послове стручног лица - управника ловишта и ловочувара. Осим тога, у средњој Шумарској школи у Краљеву, школују се и "специјалисти за рад у ловству" са **V степеном стручне спреме, а врши се и преквалификација и доквалификација кадрова других образовних профила за ловочуваре**. Поред ових послове газдовања у ловству (па тиме и послове ловног туризма) могу обављати и лица са завршеним шумарским, пољопривредним (сточарског смера), ветеринарским и природно-математичким факултетом (биолошке струке), као и вишом пољопривредном школом (сточарског смера).

Према актуелној ситуацији на терену, највећи проценат (око 85%) запослених у ловном газдовању има III, IV и V степен шумарске, ветеринарске, биолошке или пољопривредне струке сточарског смера. Овај податак указује на чињеницу да се чак и на најодговорнијим и стручно најсложенијим пословима (као нпр. управника ловишта) налазе лица са средњом стручном спремом. Општу слику стручности у ловству драстично погоршава и чињеница да ни ови, као ни кадрови са вишом и високом стручном спремом, који по одредбама Закона о ловству имају право професионалног ангажмана у области ловног привређивања, немају ни минимално образовање из домена менаџмента и маркетинга у ловном туризму.

С обзиром да је ловство (а посебно ловни туризам) комплексна делатност, оно захтева интердисциплинарни приступ који је могуће остварити само ангажовањем стручњака различитих профила стручности, а пре свега шумарске, пољопривредне, биолошке, ветеринарске, еколошке, туризмолошке, економске, техничке и др. струке. Овај стандард, на жалост, у нас још није ни приближно остварен. Из презентоване одредбе Закона о ловству очигледно је да законодавац фаворизује само одређене профиле стручности, а поједине практично искључује као, на пример, туризмолошки, без кога се не може ни замислити успешно обављање послова у делатности ловног туризма. То потврђује и одредба из чл. 43. став 2, овог Закона, која гласи: "Предузеће, односно туристичка организација која се бави ловним туризмом за обављање послова организовања и стручног извођења лова дивљачи, мора имати запослено лице шумарске, биолошке или пољопривредне струке сточарског смера." Ова одредба је сама по себи проблематична, а још је проблематичнија околност да иста ни до данас није коригована и поред чињенице да се у нас већ више од шест година образују високостручни кадрови образовног профила туризмолога (менаџера) ловног туризма.

Руковођени мотивом унапређивања кадровске базе у ловном туризму, а у циљу постепеног потирања дотад успостављене професионално-стручне структуре у тој области и у ловном привређивању у целини, од школске 2000/01. године надлежни органи просветне власти, Универзитета и Природно-математичког факултета у Новом Саду, при тадашњем Институ-

ту за географију и туризам (данас Департману за географију, туризам и хотелијерство), конституисали су Смер за ловни туризам. Досад је на овом Смеру уписано шест генерација, по 30 студената на основним студијама и десетак студената на последипломским (специјалистичким, магистарским и основним) студијама. Завршени студенти (десетак њих) стекли су стручни назив: “дипломирани туризмолог ловног туризма”, а по сада важећим (са новим Законом о високом школству усклађеним) Студијским програмом, након завршених основних (први степен) академских студија у четворогодишњем трајању стицаће стручни назив “менаџер ловног туризма”. Након још једне године студија (II степен), тзв. мастер студије, завршени студенти стицаће стручни назив: “дипломирани менаџер ловног туризма - мастер”.

Према новом систему студија на Смеру ловног туризма, после завршетка мастер-студија, кандидати могу уписати специјалистичке студије (такође II степен), чијим завршавањем стичу стручни назив: “дипломирани менаџер ловног туризма - специјалиста”, као и докторске студије (III степен), чијим завршавањем стиче научни назив: “доктор наука ловног туризма”. Међутим, усклађивање студијских програма на овом Департману, па тиме и на Смеру за ловни туризам, са интенцијама Болоњског процеса, отпочело је непосредно након доношења Болоњске конвенције. Тада су ови планови и програми иновирани, осавремењени и модернизовани. Осавремењавање, иновирање и модернизација студијских програма овог Смера не састоји се само у конституисању једносеместралних наставних предмета, већ и у “њиховој унутрашњој дидактичкој оптимализацији у смислу превазилажења традиционалне наставе *ex cathedra* типа и, осим предавања, као до тада доминантног организационог облика наставе, уведени су нови облици апликативног оспособљавања студената - вежбе, практична настава, теренски рад и др., тако да у фонду часова теоријска настава заузима око 35%, а остали облици рада око 65% наставног времена. Паралелно с тим иновирани су односно осавремењени и програмски садржаји.

Структура Студијског плана основних студија Смера “Ловни туризам је, по сада важећем студијском програму, следећа: 22 обавезна и 8 опционих предмета (јер је студент у обавези да у сваком семестру бира по један од више понуђених опционих предмета), од којих је, према карактеру наставних садржаја, пет страних језика - обавезни енглески и немачки и опциони - шпански, француски и италијански језик, четири општестручна обавезна предмета (принципи економије, пословно право, пословна информатика и географски информациони системи), стручних туризмолошких - седам (увод у туризам, туристичка географија, менаџмент у туризму, теорија туризма **экономика туризма**, туризам и одрживи развој и пословање туристичких агенција), уже стручних обавезних предмета - осам (основи ловства, познавање дивљачи са основама кинологије, гајење и заштита дивљачи, оружје, муниција и опрема за лов, ловно-туристичка подручја Србије и света, туристичко уређење ловишта, ловни туризам и маркетинг у ловном туризму), односно пет уже стручних потенцијалних опционих предмета (природно-географске основе ловног туризма, риболовни туризам, гастрономија у ловном туризму, ловачки трофеји и ловна кинологија) и дипломски испит.

Настава се, осим у наставним објектима у оквиру Факултета (слушаонице, лабораторије, кабинети), изводи у ловиштима, узгајалиштима дивљачи, на стрелиштима и другим полигонима, као и у специјализованим ловно-туристичким агенцијама, објектима Завода за заштиту природе и ловачких организација (Ловачког савеза Србије и Војводине, ловачких удружења и друштава) и др. Осим наставног особља са Факултета, односно са Катедре за ловни туризам Департмана, у извођењу практичне наставе и теренских вежби учествују најеминентнији стручњаци из области ловства, односно ловног туризма у Војводини и шире.

На мастер и последипломским (специјалистичким и докторским) студијама су, осим теоријско-методолошких предмета (методологија научног истраживања), заступљени стручни и уже стручни курсеви ловног туризма, тј. ловства, економско-туристичких односно информатичко-статистичких садржаја и теоријско-методолошких дисциплина, који су у непосредној функцији увођења студената у основе научног рада у области ловног туризма и ловства.

Са реализацијом новог модела студија на Департману, усклађених са одредбама новог Закона о високошколском образовању, што се односи и на Смер ловног туризма, отпочеће се од школске 2006/07. школске године.

Стручно усавршавање кадрова за рад у ловству и ловном туризму

С обзиром на све напред наведене промене технологије, односно праксе ловног привређивања, а у том контексту и ловног туризма, након завршеног школовања кадрова и њиховог запошљавања у овим делатностима, неопходно је спроводити разне облике стручног оспособљавања и усавршавања, почев од оспособљавања за рад на радном месту, стажирања, образовања у функцији хоризонталне и вертикалне покретљивости кадрова, преквалификације и др.

Оспособљавање на новом радном месту (најчешће се спроводи приликом првог запошљавања по завршеном стручном образовању) има за циљ обезбеђивање адаптације радника на рад у извршавању конкретних задатака и послова утврђених правилником о систематизацији датог радног места. Реч је о планираној и програмираној едукацији у којој запослени овладавају једноставнијим радним операцијама, односно пословима у стварним условима пословања датог субјекта ловног привређивања. Програми овог оспособљавања требало би да се заснивају на анализама процеса рада појединих (типичних) радних места (нпр. управник ловишта, ловочувар, пратилац у лову, радник на пословима организације туристичког лова, посредовања у ловном туризму и слично), да су дидактичко-методички осмишљени и реализовани и да обезбеђују повезивање практичног рада на датом радном месту с нужним теоријским знањима. Иначе, у савременим условима учесталих и радикалних промена технологија практично свих струка и занимања (што се аналогно односи и на ловно привређивање и посебно на ловно-туристичко пословање) нужно је чешће (понекад чак и дневно) адаптирање и реадптирање запослених за све нове и сложеније захтеве на својим радним местима образовањем, а да се при томе не мења њихов професионални и социјални статус.

Стажирање је такав облик оспособљавања и усавршавања кадрова за рад у својој професији у оквиру које учесник едукације (стажер) ради на “одабраном научном, истраживачком, стручном или производном радном месту ради продубљивања стручних знања и стицања неопходних практичних искустава” (Педагошки лексикон, стр. 477). Програмом стажирања утврђено је време које стажер треба да проведе на конкретном раду да би стекао потребно радно искуство за обављање одређених (обично сложених и одговорних) задатака и послова и да би се проверила његова оспособљеност за самостално обављање истих. Овај вид едукације треба да је адекватно методички осмишљен и обично се, поред осталог, састоји у упознавању радника са основном делатношћу датог привредног субјекта (у овом случају ловишта, ловно-туристичке агенције, и др.), његовим технолошким процесом, бројем извршилаца, стањем материјално-техничких средстава, важнијим достигнућима и перспективама у даљем пословању. Едукативни процес у току стажирања обично има следећи редослед: хоспитовање (посматрање рада искусних и афирмисаних стручњака), асистирање (рад у својству помоћника искусном и афирмисаном стручњаку), и самосталан рад. Иначе, стажирање се може обавити по тзв. кружном поступку (нпр. у ловном привређивању стажер ради на узгоју и заштити дивљачи, затим на организацији и спровођењу туристичког лова, потом на маркетиншким пословима у ловном туризму и др.) или по поступку дублирања - при чему стажер прво хоспитује уз ментора (истакнутог стручњака коме је поверено вођење приправника током стажирања), затим постепено преузима обављање све већег броја радних задатака, а ментор интервенише само када је то неопходно да се предупредне евентуални пропусти, односно погрешке.

Поједини сегменти стажирања (хоспитовање и асистирање) практикују се и приликом преласка извршилаца на ново радно место (нову радну ситуацију) или приликом увођења техничко-технолошких иновација. Тај облик промене радне ситуације запослених означава се као *хоризонтално померање*, а практикује се у случајевима увођења технолошких промена односно реорганизација радног процеса, реструктурирања (што је актуелно данас у привреди земаља у транзицији, па и у нас) и у неким другим околностима (потреба сезонске промене радног места, што је присутна околност и у ловном привређивању и др.). Тада се, наиме, практикује оспособљавање за друго занимање или преквалификација. Овај вид промене занимања означава се као реадпација онда када се запослени оспособљава за неко сродно занимање (нпр. лова-

чувар за пратиоца у туристичком лову), али и у ловном привређивању може доћи и до значајније трансформације занимања (нпр. када се управник ловишта распоређује на послове ловно-туристичког маркетинга односно посредовања). Због темељног мењања животне односно радне ситуације запослених, преквалификација је врло деликатна едукативна односно андрагошка активност, па истој треба да претходи не само испитивање кадровских, већ и образовних потреба запослених. Сам рад на преквалификацији треба да је студиозан, андрагошки и стручно заснован, уз интердисциплинарни приступ и тимски рад (поред стручњака појединих струка из домена ловства, односно ловног туризма у тиму за преквалификацију ваља ангажовати психологе, андрагоге, социјалне раднике, лекаре и стручњаке других профила). Хоризонтална померања запослених у ловном привређивању нису данас ретка, али се, на жалост, најчешће спроводе без икакве реадaptације односно преквалификације, што за последицу има значајно умањивање радне, односно стручне компетентности извршилаца, са свим пратећим негативним импликацијама које се испољавају не само у сфери продуктивности, већ и међуљудских односа, нарушене повољне “климе” у радним јединицама, односно техничким целинама и др.

Интерес производног процеса, а још више интерес запослених претпоставља и неопходност повремениог, али плански осмишљеног, њиховог *вертикалног померања* (у смислу остваривања вишег статуса). Ређе се ово померање практикује у циљу премештања запослених на радно место нижег ранга, јер то, по логици ствари, не може бити интерес послодавца, а још мање запослених. Напротив. У основи вертикалног померања запослених су, с једне стране, потребе процеса рада, а с друге остваривања личних аспирација запослених, чега је последица промена њиховог професионалног и социјалног статуса. Вертикална мобилност (покретљивост) запослених с циљем побољшања њиховог статуса најсигурније и најефикасније се остварује њиховим стручним усавршавањем које претпоставља савлађивање таквих образовних програма који директно доприносе остваривању већих радних ефеката, тј. подизању продуктивности рада (програми иновацијског образовања, корекционог усавршавања при увођењу нових метода и техника рада, програми усавршавања на радном месту и др.). У том контексту посебно су значајни програми специјалистичког образовања, чијим реализовањем се стиче одређена стручна специјализација или квалификација која омогућава врло ефикасно обављање послова на уском пољу рада. Ово потврђује и чињеница да се само посредством адекватне специјализације постижу врхунски резултати у различитим областима савременог рада, што се, свакако, односи и на ловно привређивање, а посебно на ловни туризам.

Главни носиоци стручног усавршавања професионалних кадрова ловног привређивања могу бити кадровске школе и факултети којима је поверено иницијално образовање (школовање) истих, али ништа мање значајну улогу, с тим у вези, немају ни субјекти (предузећа и друге организације ловног привређивања односно ловног туризма, а пре свега ловачке и туристичке организације и др.), који се баве ловном односно туристичком привредном делатношћу. У циљу обезбеђивања релевантног и ефикасног стручног усавршавања кадрова за рад у ловству и ловном туризму неопходно је конципирати и конституисати кохерентан систем едукације заснован на теоријским и практичним поставкама концепције перманентног (доживотног) образовања.

Закључна разматрања

Адекватан и научно фундиран систем едукације у ловству и ловном туризму нужна је претпоставка успешног (профитабилног) функционисања ових делатности у складу са концептом одрживог развоја, с једне, али и заштите природе, флоре и фауне, као и очувања и унапређивања биодиверзитета у локалним, националним, регионалним и планетарним размерама, с друге стране.

Како се већ дужи низ година у нас спроводи припрема ловаца за полагање ловачког испита (након чега кандидати стичу пуноправан статус ловца), овај важан сегмент едукације у лов-

ству још увек, и поред одређених напора ловачке организације, није конституисан у складу са савременим научним достигнућима и андрагошко-дидактичким сазнањима и стандардима. Стога би било неопходно да надлежни државни орган за послове ловства у сарадњи са Ловачком организацијом и институцијама образовног система дефинише релевантне образовне стандарде, обезбеди кадровске и материјалне претпоставке, одреди носиоце и рокове за отпочињање квалитетне едукације ловаца приправника, при чему ће полагање ловачког испита бити само једна финална етапа у новом кохерентном моделу оспособљавања ове категорије љубитеља природе и дивљачи.

Будући да је ловно привређивање (а у том контексту и ловни туризам) потенцијално значајна и профитабилна привредна делатност, а с обзиром да иста још увек нема адекватно место у нашем систему образовања, што је добрим делом узроковано ретроградношћу и неприципијелношћу актуелних одредаба Закона о ловству, неопходно је да надлежни субјекти у што скорје време изврше све потребне радње и предузму одговарајуће мере за спровођење релевантних корекција законских и подзаконских прописа, као и организационе, кадровске, материјално-техничке и друге оперативне мере за инкорпорирање научно-заснованих програмских решења компатибилних претходно дефинисаним стандардима занимања у овим делатностима и њихово инкорпорирање у наш образовни систем. Осим ових мера на успостављању савременог модела образовања кадрова за рад у ловству и ловном туризму, неопходно је дефинисати и успоставити релевантан научно, стручно и андрагошки заснован модел њиховог даљег оспособљавања и усавршавања, компатибилан концепцији перманентног образовања.

Како су образовање ловаца и образовање кадрова ловног привређивања вишеструко повезани, па тиме и неодвојиви ентитети, било би целисходно изнаћи права решења за њихово организационо и оперативно повезивање у циљу остваривања потенцијалних синергетских ефеката, који се могу остварити интеграцијом, оптимализацијом и рационализацијом кадровских, материјално-техничких и других ресурса како ловства с једне, тако научних, образовних и других субјеката друштва, с друге стране. То је могуће остварити под условом да се од стране надлежних (државних органа, образовних и научних институција и ловачких односно туристичких организација) учине адекватни и интегрисани напори у правцу конституисања и заживљавања једног кохерентног система едукације свих ловних и ловно-туристичких посленика у нашој земљи.

Литература

1. Андриловић, В. и др. (1985): Андрагогија, "Школска књига", Загреб
2. Филиповић, Д. (1995): Развој и образовање, "Зенит", Београд
3. Група аутора (1992): Велика илустрована енциклопедија ловства, "Грађевинска књига", Београд и "Дневник", Нови Сад
4. Група аутора (1989): Педагошка енциклопедија, "Завод за уџбенике", Београд
5. Група аутора (1996): Педагошки лексикон, "Завод за уџбенике и наставна средства", Београд
6. Прентовић, Р. (2005): Ловни туризам - скрипта, ПМФ - Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
7. Прентовић, Р. (2005): Ловнотуристички производ, Научно-стручни часопис "Туризам", бр. 9, стр. 161-163, Нови Сад
8. Прентовић, Р. (2006): Основи ловства - универзитетски уџбеник, ПМФ - Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
9. Савићевић, Д. (1983): Човјек и доживотно образовање, Републички завод за унапређивање школства, Титоград
10. Савићевић, Д. (1989): Концепција образовних потреба у андрагогији, "Завод за уџбенике и наставна средства", Београд